

Vernieuwend en vertrouwd

Beeldcitaten in de ontwerpen van het *Liedboek*

In deze laatste door mij vormgegeven *Interpretatie* ben ik uitgenodigd om een beeldkroniek te schrijven. Ik grijp deze gelegenheid aan om iets te vertellen over de achtergronden van een – voor veel lezers van *Interpretatie* – bekend ontwerp van mijn hand: de omslagen van het *Liedboek, zingen en bidden in huis en kerk*. Dit keer geen artikel door een kroniekschrijver die probeert de achterliggende gedachten van een beeld te ‘duiden’, maar uitleg over eigen werk.

Het *Liedboek* wordt vaak aangeduid als het nieuwe liedboek. Wie echter verwacht in dit liedboek uitsluitend nieuwe liederen aan te treffen wacht een teleurstelling. Een groot deel van de liederen in het *Liedboek* is al eerder gepubliceerd in andere bundels. Natuurlijk in het *Liedboek voor de Kerken*, maar ook in *Tussentijds*, *Zingend geloven*, *Johannes de Heer*, *Psalmen voor Nu* en vele andere bundels. De verantwoording achter in het *Liedboek* beslaat liefst vijf pagina’s. Natuurlijk staan er wel degelijk ook nieuwe liederen in het *Liedboek*. Je zou kunnen zeggen dat deze liedbundel teruggrijpt maar ook verder wil gaan, vernieuwend wil zijn maar ook vertrouwd.

Beeldcitaten

Dit gegeven heb ik meegenomen in het ontwerp van de omslagen. In verschillende elementen van deze omslagen heb ik ‘beeldcitaten’ gebruikt uit andere kerkelijke publicaties die bekend kunnen zijn bij de gebruikers van het *Liedboek*. Om zo een eigentijdse omslag te maken die aanvoelt alsof hij er altijd al geweest is. Deze ‘citaten’ zijn geen klakkeloos overgenomen onderdelen, maar krijgen een eigentijdse ‘schwung’. Mogelijk zijn ze zo subtiel dat ze niemand opgevallen zijn!

De opdracht was om een serie omslagen te maken die verschillende doelgroepen zou aanspreken: twee basisedities, twee luxe edities en twee kinderedities (*Liedboek voor jou*). De eerste ontwerpen die ik presenteerde waren ondanks een aantal overeenkomsten ook echt verschillend. Voor de marketing bleek dat echter niet handig: men wil reclame maken voor één product, niet voor zes verschillende producten met dezelfde inhoud. Gaandeweg het proces is er meer eenheid in de ontwerpen gekomen, maar sommige verschillen zijn gebleven. Zo is het letterbeeld van ‘Liedboek’ verschillend bij iedere editie. Om ze goed op elkaar af te stemmen zijn er verschillende lettervormen aangepast. De officiële belettering van het *Liedboek* is de belettering van de basiseditie.

Belettering

Lettervormen zijn enorme sfeermakers. Een letter met een schreef geeft bijvoorbeeld een heel ander gevoel dan eentje zonder schreef. Voor de verschillende edities is gebruikgemaakt van verschillende lettertypes. De belettering van de luxe editie heeft bijvoorbeeld een klassiekere uitstraling dan die van de basiseditie. Wel hebben alle versies van het woord ‘Liedboek’ een vergelijkbaar woordbeeld.

Liedboek

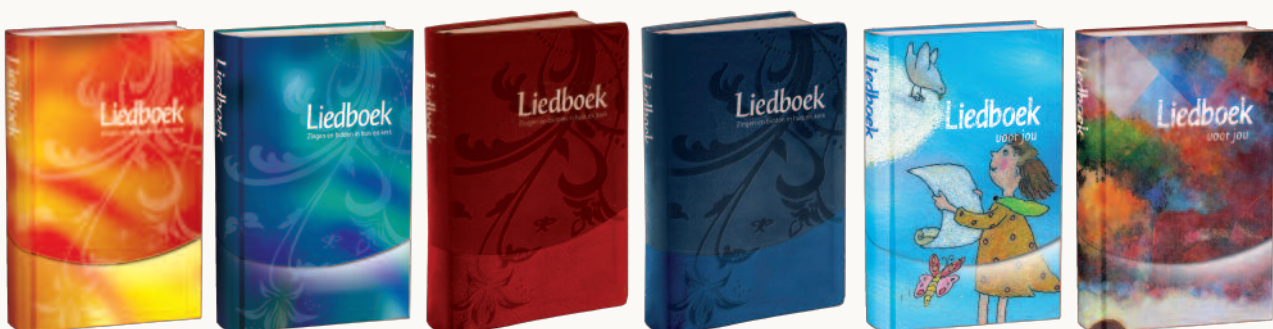
Zingen en bidden in huis en kerk

eind van de vorige eeuw. Dit lettertype kent een cursief dat bijna recht staat, maar toch een eigen karakter heeft. Het is een bekend lettertype op het kerkelijke erf. Zo wordt deze letter al jaren gebruikt voor de titel van het tijdschrift *Woord & Dienst*, het

Basiseditie

Het gebruikte lettertype is de *QuaadratSans Italic*, een modern klassiek lettertype van Fred Smeijers uit het

Woord
& Dienst

opiniërend magazine voor protestants Nederland. De QuadraatSans Bold wordt gebruikt voor de belettering van De Waarheidsvriend, het weekblad van de Gereformeerde Bond, met de italic voor de ondertitel.

**De
Waarheids-
vriend**
Wekelijks
orgaan van de
Gereformeerde
Bond

Liedboek

Zingen en bidden in huis en kerk

Luxe editie

De basis van de belettering voor de luxe editie is de Trinité Italic, een veelzijdige, beeldschone letter, ontworpen door Bram de Does. Het is grappig dat beide lettertypes gemaakt zijn door Nederlandse ontwerpers. Deze letter is onder andere gebruikt voor de Nieuwe Bijbelvertaling/Liedboek voor de Kerken-combinaties van Uitgeverij Boekencentrum, liedbundels als Psalmen in Tweevoud, de huidige omslag van de Bundel 1938, bundels als Voorzichtig licht (André Troost) en Jij, mijn adem (Sytze de Vries), maar ook voor vele theologische werken, zoals De Bijbel literair en – niet te vergeten – Interpretatie. Om het letterbeeld aan te laten sluiten bij de Quadraat-Sans Italic van de basiseditie zijn enkele lettervormen licht gewijzigd.

Liedboek
Bijbel

Liedboek voor jou

tekst getekend is. Hierdoor ontstaat een eenheid met de tekening en het schilderij van de achtergrond. De toevoeging 'voor jou' is in dezelfde Quadraat-Sans Italic.

Ondertitel 'zingen en bidden in huis en kerk' De ondertitel is gezet in de Ratio Display. Deze letter is ook gebruikt voor de omslag van de Evangelische Liedbundel.

Basisvormen

Zingen is emotie, passie, protest, troost, vreugde. Je roept naar de hemel, je zingt boven jezelf uit. Dingen die je nooit zou durven zeggen worden zonder aarzeling gezongen. Een lied kan de hele week in je hoofd blijven hangen. Je zingt het tijdens het fietsen, onder de douche of tijdens een wandeling. Bij sommige liederen komen vanzelf beelden uit de natuur voor ogen: het dorstige hert, de boom aan waterstromen, de leliën des velds. Muziek beweegt. Je staat niet stil bij het zin-

gen, maar je beweegt in het ritme van de muziek. Daar passen in mijn beleving geen strakke, kale vlakken bij, maar gebogen lijnen, zwieren en zwaaien, natuurvormen, bloemen. Daar past geen titel bij netjes in het midden met keurig rechtopstaande letters, maar eentje op een bijna willekeurige plek en met een lichte helling.

Boog

In alle uitgaven zit deze gebogen lijn verwerkt. In de luxe versies

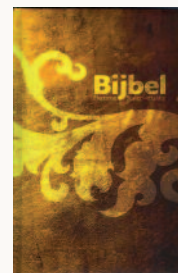
loopt deze door tot op de rug, in de andere verdwijnt hij halverwege. Zo'n gebogen lijn onder aan de pagina is voor leden van de protestantse kerk heel vertrouwd: het is onderdeel van de huisstijl van de PKN en wordt gebruikt op alle officiële uitgaven. Bij het Liedboek is dit echter niet een deel

van een cirkel die gecentreerd op de pagina staat, maar is het een stukje van de g-sleutel, die niet gecentreerd staat.

Bloem-ornament

Deze verbeelding van de leliën des velds die niet werken, maar uitsluitend God loven, wordt gebruikt op de omslagen van de basis- en de luxe-edities en komt terug in het binnenwerk van het Liedboek. Dergelijke ornamenten werden al gebruikt door middeleeuwse kunstenaars om manuscripten te verluchten. Ook de Herziene Statenvertaling heeft een omslag met een dergelijk ornament.

Ondergrond

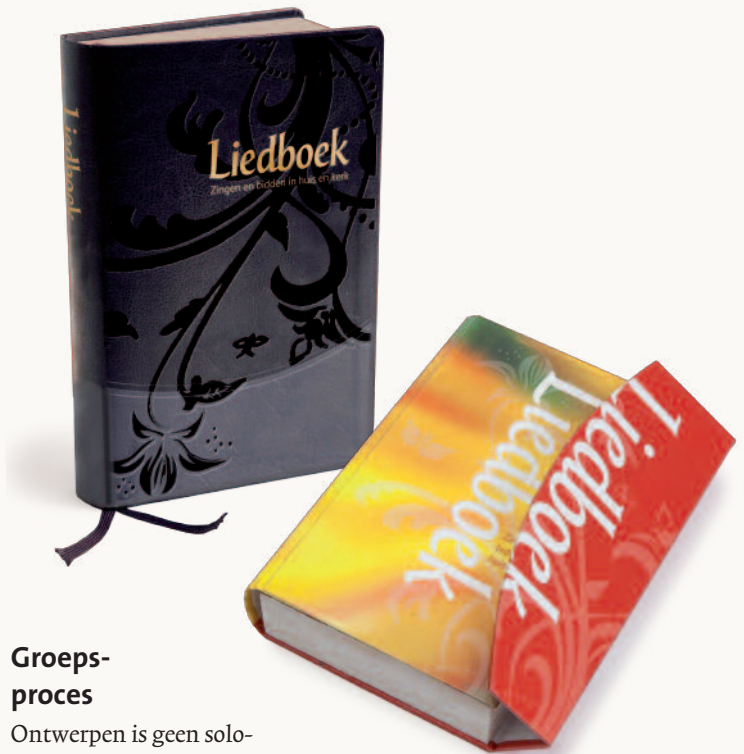
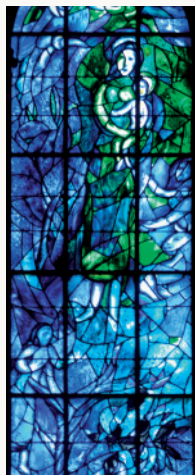
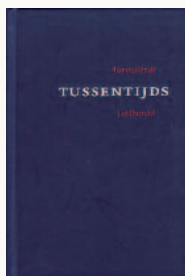
De ondergrond van de basisedities, maar ook van de koorbundels en de begeleidingsbundel is een deel van een onscherp gemaakte detailfoto van een tulp. Zo dichtbij dat je eigenlijk alleen maar een paar vlekken

ziet en niet meer het totaalbeeld. Voor de verschillende edities is er met kleurkanalen gestoeid, waardoor dezelfde foto er ineens heel anders uitziet. Mogelijk de manier waarop wij God zien: niet het totaalplaatje, maar slechts een fractie en dan nog onscherp ook. En we bepalen graag zelf zijn kleur. De omslagafbeeldingen voor *Liedboek voor jou* waren een gegeven. Die werden aangeleverd door de uitgever. Wel mochten er enkele beeldelementen in verwerkt worden om de serie covers tot een geheel te maken. Door deze twee heel andere afbeeldingen is de serie veelzijdiger geworden. De doelgroep van *Liedboek voor jou* zijn kinderen van de basisschool. De liedboeken worden door de school gebruikt vanaf het moment dat de kinderen kunnen lezen. Ook worden er liedboeken gebruikt als cadeau bij het afscheid van de basisschool. Deze edities hebben een extra, op kinderen afgestemd katern aan het begin en aan het eind van het *Liedboek*.

Kleuren

De warme rood-oranje-gele tinten van de eerste basiseditie refereren aan de passie en het vuur van Pinksteren, aan vrolijkheid en liefde. Maar ook aan de kleuren van het PKN-logo en aan de bekende effen rode kleur van het *Liedboek voor de Kerken*.

De koele, intense groen-blauwe kleuren van de andere basiseditie doen denken aan de kleuren die Chagall gebruikte in de kathedraal van Reims, aan de koningsblauwe mantel van Maria, maar ook aan de effen blauwe kleur van de bundel *Tussentijds*. De kleurcombinaties van de luxe edities vormen een duet met de basisedities: een rode en een blauwe variant. Sterke, vertrouwde kleuren. Vraag je iemand om twee kleuren te noemen, dan komen rood en blauw er als favoriet uit. Door de verschillende tinten, de verschillende materialen en de blinddruk zijn het echter geen statische ontwerpen geworden.

Groeps- proces

Ontwerpen is geen solo-activiteit maar een groepsproces. Ik liet mijn voorstellen aan de opdrachtgever(s) en gebruikers zien en keek hoe men daarop reageerde. Dummy's van diverse omslagen lagen wekenlang in mijn studio op een vergadertafel en ik was altijd benieuwd welke versie men het eerst beetpakte. Op basis van alle reacties werd het ontwerp bijgeschaafd. Daarbij sneuvelden er soms lievelingen. De ene keer door de techniek, de bewerkelijkheid, het niet passen in de serie. Een andere keer omdat het gewoon niet opgepakt werd of omdat men het te traditioneel vond. Twee van deze lievelingen wil ik in dit artikel noemen: een liedboek met magneetsluiting, een soort moderne bijbel-met-sloten-constructie en een grijs-zwarte luxe versie met goud op snee als moderne tegenhanger van de klassieke bijbel die iedere zondag mee naar de kerk ging. Soms moet je wellicht niet te veel willen teruggrijpen om vooruit te kunnen.

Anton Sinke is zelfstandig grafisch ontwerper en fotograaf. Vanaf het eerste nummer is hij verantwoordelijk voor de vormgeving van *Interpretatie*. Voor meer werk, zie www.antonsinke.nl.